

19. Шмелёв Д.Н. Значение и употребление формы повелительного наклонения в современном русском литературном языке : автореф. дисс. на соискание учен. степени кандидата филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык». Москва, 1955. С. 8.
20. Шмелёв Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. Москва : УРСС, 2008. С. 254–255.
21. Ebeling C.L. On the verbal predicate in Russian. The Hague, 1956. 212 p.
22. Високий замок. URL: <https://wz.lviv.ua>.
23. Гордон. URL: <http://gordonua.com>.
24. Дзеркало тижня. URL: <https://dt.ua>.
25. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua>.
26. 200 народних прислів'їв і приказок / Укл. С.В. Невський. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 80 с.
27. Цензор.net. URL: <https://censor.net.ua>.

УДК 378.016:811.161.2'35-028.22

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.5>

СТРУКТУРУВАННЯ ПРАВОПИСНОГО МАТЕРІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СУЧАСНИМИ ГРАФІЧНИМИ ОРГАНІЗАТОРАМИ

STRUCTURING THE SPELLING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE MATERIAL BY MODERN GRAPHIC ORGANIZERS

Вітюк В.В.,

orcid.org/0000-0003-4981-9925

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії і методики початкової освіти

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті акцентовано увагу на важливості мовної підготовки студентів педагогічних вишів на сучасному етапі модернізації вищої освіти в Україні. Зазначено, що після затвердження нового Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та нової редакції «Українського правопису» питання мовної вправності студентів, вдосконалення їхньої правописної грамотності, вироблення умінь комунікативно доцільно користуватися засобами мови у різних життєвих і професійно-педагогічних ситуаціях набуває особливої актуальності.

У науково-методичній розвідці рекомендовано у процесі вивчення української мови в закладах вищої освіти застосовувати традиційні та інноваційні форми, методи, прийоми та засоби навчання. Визначено один зі шляхів удосконалення правописних умінь і навичок студентів у закладах вищої педагогічної освіти – впровадження сучасних графічних організаторів, які спонукають студентів глибоко вникнути в суть теми (проблеми), зрозуміти її, осмислити, проаналізувати, узагальнити, структурувати матеріал і візуально його представити, а отже, підвищують інтерес до правопису української мови та позитивну мотивацію до його вивчення. У статті охарактеризовано концептуальну таблицю, зведену таблицю, діаграму Венна, кластер, фішбоун, хмари слів-термінів, визначено їх мету й алгоритм проведення, передбачено очікувані результати роботи, проілюстровано на прикладах орфографічного та пунктуаційного матеріалу відповідно до нової редакції «Українського правопису». Підкреслено значущість застосування сучасних графічних організаторів у процесі лінгвістичної та лінгводидактичної підготовки студентів закладів вищої освіти в період реформування вищої та мовної освіти в Україні. Запропоновано у перспективі подальших досліджень впроваджувати графічні організатори для цілісного вивчення змін у новій редакції «Українського правопису» з метою формування правописної компетентності студентів закладів вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: правопис, графіка, орфографія, пунктуація, діаграма Венна, кластер, фішбоун.

The article is focused on the importance of language training of students of pedagogical universities at the modern stage of the modernization of higher education in Ukraine. It is noted that after the approval of the new Law of Ukraine "On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language" and the new edition of "Ukrainian spelling", language skills of students, improving their spelling literacy, developing skills communicatively appropriate to use the language in different life and professional-pedagogical situations special relevance.

In scientific and methodological intelligence, it is recommended that in the process of studying the Ukrainian language in higher education institutions apply traditional and innovative forms, methods, techniques and teaching aids. One of the ways to improve the spelling of students' abilities in institutions of higher pedagogical education is defined – the introduction of modern graphic organizers that encourage students to delve deeply into the essence of the topic (problem), understand it, comprehend, analyze, generalize, structure the material and visually present it, and consequently, they increase interest in the spelling of the Ukrainian language and a positive motivation for learning it. The article describes the conceptual table, pivot table, Venn diagram, cluster, fishbone, word cloud of terms, their goals and algorithm of implementation are defined, expected work results are provided, illustrated with spelling and punctuation material in accordance

with the new edition of Ukrainian Spelling. The importance of the use of modern graphic organizers in the process of linguistic and linguodidactic training of students of higher educational institutions during the reform of higher and linguistic education in Ukraine is emphasized. It is proposed that in the future, further research, introduce graphic organizers for a holistic study of changes in the new edition of Ukrainian Spelling in order to formulate the spelling of the competence of students of higher education institutions.

Key words: spelling, graphics, spelling, punctuation, Venn diagram, cluster, fishbone.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Модернізація вищої освіти, сучасний підхід до вивчення української мови у вишах мають пізнавально-практичне спрямування, тобто зорієнтовані на формування у студентів комунікативної компетентності, на виховання мовної особистості, яка бездоганно володіє лінгвістичними знаннями, уміннями створювати власні висловлення різних стилів і жанрів мовлення. У нинішніх лінгвістичних дискусіях помітне місце посідають питання нового Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (25 квітня 2019 р. № 2704-VIII) [1] та нової редакції «Українського правопису, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р. [2]. Тому нині слушною є думка Ю. Шевельова про те, що мета орфографії – «формулювати, як писати те, що є в мові, а не реформувати мову засобами правопису» [3, с. 10].

У наш час питання мовної вправності студентів, їхньої правописної грамотності набуває особливої актуальності, адже часто доводиться спостерігати, як студенти, напам'ять вивчивши правила, не завжди користуються ними під час вибору написань, покладаються на слух або зорову пам'ять, не мають належних навичок швидко й безпомилково застосовувати теорію на практиці, тобто немає зв'язку між теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками у здобувачів освіти. Актуалізувати наявні орфографічні та пунктуаційні знання, краще зорієнтувати у темі за рахунок виокремлення ключових понять, відтворення правописних правил, візуально представити власні розумові процеси та їх результати, впорядкувати та структурувати правописний матеріал допоможуть сучасні графічні організатори.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наш час лінгводидакти (О. Біляєв, Л. Симоненкова, М. Вашуленко, М. Бардаш, Н. Шкурятяна, О. Хорошковська, І. Хом'як, Л. Райська, О. Коломійченко, О. Караман, С. Яворська, М. Николин, О. Антончук та ін.) приділяють значну увагу вивченню правопису в закладах загальної середньої та вищої освіти. Аналіз наукових джерел засвідчив, що дослідники пропонували різні підходи до орфографічних вправлянь: роботи над орфографічними помилками (О. Біляєв); авторські розробки

вивчення правопису іменників, прикметників, числівників, займенників, прислівників, дієприкметників, дієприслівників, прийменників, часток (М. Бардаш); опрацювання орфографічного матеріалу на фонетико-орфоепічній основі (Л. Симоненкова, М. Вашуленко, О. Караман); систему вправ залежно від лінгвістичної природи написань в умовах близькоспоріднених мов (О. Хорошковська); технологію формування у школярів орфографічних навичок у зв'язку з різними структурними рівнями української мови в умовах інтерференційного мовленнєвого середовища (І. Хом'як); навчання української орфографії у зв'язку з вивченням будови слова і словотвору в школах із російською мовою навчання (С. Яворська, О. Коломійченко); технологію застосування методу вправ і його місце на уроках вивчення орфографії (О. Антончук). Проте, незважаючи на певні здобутки в методиці навчання правопису української мови, проблема формування правописної компетентності у студентів закладів вищої педагогічної освіти потребує подальшого вирішення.

Мета статті – описати сучасні графічні організатори, за допомогою яких можна структурувати правописний матеріал української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальною в методиці вивчення української мови є проблема вдосконалення правописних умінь і навичок студентів, підвищення їхнього мовленнєвого рівня, вироблення у них умінь комунікативно виправдано користуватися засобами мови у різних життєвих і професійно-педагогічних ситуаціях. На сторінках методичних журналів і посібників питанню правописної грамотності здобувачів освіти приділяється значна увага. Проте рівень правописної грамотності студентів сучасних вишів залишається невисоким.

Керуючись визначенням Л. Щерби про загальну грамотність, О. Текучов вирізняє абсолютну орфографічну грамотність, якою володіє обмежене число спеціалістів, і відносну, властиву практично всім освіченим людям [4, с. 137]. Під відносною грамотністю розуміється володіння певним обсягом орфографічних і пунктуаційних умінь порівняно із загальною кількістю чинних у мові правописних правил. До того ж варто зауважити, що не всі вивчені у школі правила утри-

муються в пам'яті людини, дуже часто багато хто пише інтуїтивно, не задумуючись. Проте всі носії мови, незалежно від посад, які вони обіймають, участі у суспільному житті, користуються мовою. Очевидно, найголовнішим є те, щоб людина будь-якого віку та фаху володіла комунікативними вміннями, могла точно, переконливо, за потреби образно та емоційно передати власні думки, зацікавити слухача своєю інформацією, переконати його в чомусь. Вирішити це завдання можна лише за умови комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення української мови, інтеграції традиційних та інноваційних форм, методів, прийомів і засобів навчання.

Одним зі шляхів удосконалення вивчення правопису в закладах вищої педагогічної освіти вважаємо впровадження сучасних графічних організаторів. Під графічними організаторами ми розуміємо графічне представлення інформації на папері або моніторі у вигляді таблиць, схем,

діаграм тощо. Графічні організатори спонукають студентів глибоко вникнути в суть теми, зрозуміти її, осмислити, проаналізувати, узагальнити матеріал і візуально його представити.

Види графічних організаторів є різними. Вони розрізняються за завданнями і за організацією освітнього процесу. Найявні графічні організатори для збирання інформації, послідовності, систематизації й структурування понять, ідей, уявлень або когнітивні графічні організатори категоризації, класифікації відношень, оцінки, розв'язання проблем, вибору кращого рішення, підготовки проекту, структурування тексту, підготовки творчого письмового завдання тощо [5].

Рекомендуємо під час вивчення правопису української мови застосовувати концептуальну таблицю, зведену таблицю, Т-таблицю, діаграму Венна, дискусійну сітку Елвермана, картографування тексту, кластер, фішбоун, відеоскрайбінг, хмари тегів (слів-термінів-орфограм-пунктограм), кроссенс та ін.

Таблиця 1

Лінії порівняння	Пишемо разом	Пишемо із дефісом	Пишемо окремо
складні іменники			
складні прикметники			
складні займенники			
складні числівники			
складні прислівники			
прийменники			
сполучники			
частки			

Таблиця 2

Правила	Назва орфограм	Правила
пишемо	Написання апострофа	не пишемо
1) після приголосних б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р перед я, ю, є, ї , які позначають сполучення звука [j] з наступним голосним: <i>комп'ютер, інтерв'ю, прем'єр, кар'єра, Рив'єра, Донаг'ю, Монтеск'є та ін.</i> ; 2) після кінцевого приголосного в префіксах, перед я, ю, є, ї : <i>ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура, диз'юнкція.</i>		1) перед йо : <i>курйоз, серйозний</i> ; 2) коли я, ю позначають пом'якшення попереднього приголосного перед а, у : <i>бязь, бюджет, бюро, кювет, мюрид, тюнітр, пюре, фюзеляж, кювет, рюкзак, рюш, Барбюс, Бюффон, Вюртемберг, Мюллер, Гюго.</i>
пишемо	Написання знака м'якшення	не пишемо
1) після приголосних д, т, з, с, л, н перед я, ю, є, ї, йо : <i>кондотьєр, конферансьє, ательє, марсельєза, мільярд, сеньйор, дуенья, віньєтка, каньйон, В'єнтьян, Кордильєри, Севілья, Готьє, Лауазьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Вінї</i> ; 2) у низці слів після л перед приголосним та в кінці деяких слів за традицією або відповідно до вимови: <i>альбатрос, джоуль, кольт, магістраль, фільм; Альберта, Базель, Булонь, Дельфи, Кромвель, Нельсон, Рафаель, Чарльз, Шампань і т. ін.</i>		1) перед я, ю , коли вони позначають сполучення м'якого приголосного з а, у : <i>мадяр, нюанс, Дюма.</i>

Концептуальну таблицю використовуємо для того, щоб навчити студентів узагальнювати матеріал, розвиваємо у них уміння аналізувати та порівнювати два чи більше правописних понять, правил тощо.

Концептуальну таблицю укладаємо за таким алгоритмом:

1. По горизонталі записуємо те, що аналізується, порівнюється, а по вертикалі – лінії порівняння. Ці лінії порівняння студенти формулюють самостійно.

2. По горизонталі записуємо пропозиції студентів стосовно ліній порівняння. Колективно можна укласти одну лінію порівняння, а інші лінії студенти укладають самостійно.

Наприклад, під час вивчення теми «Правопис складних слів» пропонуємо студентам опрацювати нову редакцію українського правопису [2, с. 32–47] та заповнити подану концептуальну таблицю 1.

У **зведеній таблиці** лінії та об'єкти (поняття) порівняння студенти визначають самостійно, категорії порівняння можна виділяти як до ознайомлення із правописним матеріалом, так і після його прочитання. За допомогою зведеної таблиці можна швидко узагальнити великий обсяг інформації. Подаємо приклад зведеної таблиці, яку можна укласти під час вивчення теми «Правопис слів іншомовного походження» (табл. 2).

Кластер має на меті навчити графічної організації матеріалу, що дає змогу унаочнити думки, які виникають щодо певної теми, у процесі читання тексту, пошуку взаємозв'язків між окремими поняттями, спільного дослідження інформаційного поля теми.

Алгоритм укладання кластера:

1. У центрі чистого аркуша паперу (дошки), документа Word, слайду Power Point записуємо назву орфограми чи пунктограми.

2. Навколо назви орфограми чи пунктограми пишемо правила.

3. До записаних правил добираємо приклади слів, речень.

Результат роботи – структура, схема, яка графічно відображає міркування студента щодо висвітлення конкретної правописної теми. Рекомендуємо застосовувати кластер під час вивчення орфографічного та пунктуаційного матеріалу. Наприклад, пропонуємо студентам продовжити поданий початок кластера (рис. 1), відтворивши та узагальнивши правила написання букв на позначення голосних звуків у префіксах, коренях, суфіксах, закінченнях, складних словах (сполучні голосні). Правила потрібно проілюструвати прикладами.

Діаграма Венна – це структура, схема у вигляді 2–3 кругів, що перетинаються, для графічного відображення спільного та відмінного в правописі слів.

Алгоритм укладання діаграми Венна:

1. Викладач об'єднує студентів у пари й дає завдання заповнити діаграму Венна.

2. Студенти будують два або три великі круги, які частково накладаються один на один так, щоб посередині утворився спільний простір, у якому міститиметься інформація, властива обом або трьом орфограмам (пунктограмам), які порівнюються. Студенти укладають список ознак (правил) правописного матеріалу. Спільні ознаки студенти вписують у спільну частину кругів, а відмінні – у відповідні круги.

3. Студенти об'єднуються у групи, порівнюють та доповнюють свої діаграми, викладач перевіряє їх фронтально.

Рекомендуємо застосувати діаграму Венна під час вивчення теми «Пунктуація складного речення». Завдання: визначити спільні та відмінні пунктуаційні знаки у безсполучниковому, складносурядному, складнопідрядному реченнях.

Фішбоун – структура, яка дає змогу наочно визначити в процесі аналізу правописного матеріалу конкретні причини, актуальні проблеми,

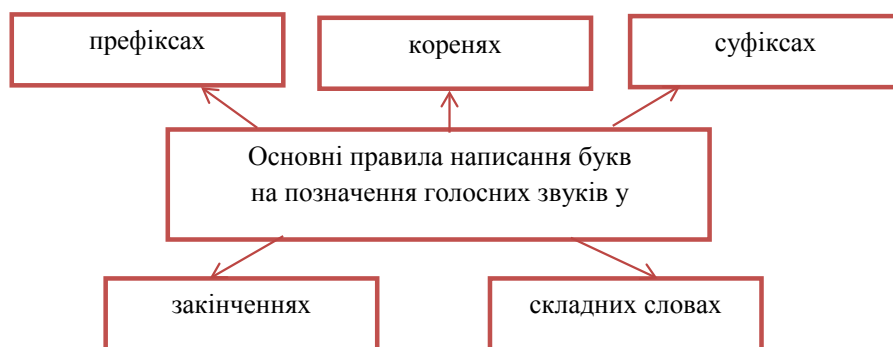

Рис. 1

фаху він не був, «мусить досконало знати свою соборну літературну мову і вимову та соборний правопис» [6, с. 20]. Не тільки в школі, але й поза нею він має спілкуватись «взірцевою рідною літературною мовою й вимовою, щоб власним прикладом впливати на учнів і на оточення» [6, с. 37].

Перспективою подальших досліджень є впровадження графічних організаторів для цілісного вивчення змін у новій редакції українського правопису, апробація, експериментальна перевірка ефективності застосування графічних організаторів для формування правописної компетентності студентів закладів вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2704-19> (дата звернення: 05.07.2019).
2. Український правопис у новій редакції. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення 03.06.2019).
3. Шевельов Ю. «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941)», *Сучасність*, 1987, С. 159–165.
4. Текучев А. Методика преподавания русского языка в средней школе : учебник для высших педагогических учебных заведений. Москва : Просвещение, 1980.
5. Левина Л.М. Организация самостоятельной работы студентов в условиях перехода на двухуровневую систему высшего профессионального образования. Новгород, 2010. 96 с. URL: <http://www.unn.ru/books/met.files/LevinaLM.pdf> (дата звернення 03.06.2019).
6. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Жовква, 1936. 71 с.

УДК 811.161.2'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-1.6>

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ФРЕЙМОВО-ПОЛЬОВОЇ МОДЕЛІ БАЗОВИХ ПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПТІВ

PRINCIPLES OF CONSTRUCTING A FRAME-FIELD MODEL OF BASIC POLITICAL CONCEPTS

Гайдук Н.А.,

orcid.org/0000-0001-6292-6376

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри слов'янської філології та перекладу
Маріупольського державного університету*

Кудлай В.О.,

orcid.org/0000-0001-6289-5645

кандидат наук із соціальних комунікацій,

*доцент кафедри культурології та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету*

У статті проаналізовано та систематизовано основні етапи побудови фреймово-польової моделі концептів ГУМАНІЗМ, ПЛЮРАЛІЗМ, МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ як базових у межах політичного дискурсу. Такі концепти певною мірою відбивають стрижневі концептуальні поняття сучасного українського політичного дискурсу. Вони формують ядро національної картини світу, а саме національної політичної картини світу, яка, увібравши всю сукупність знань, уявлень народу про політичну дійсність, є інформаційною базою його когнітивної свідомості. Антропоцентрична скерованість сучасної мовознавчої парадигми активізує дослідження, пов'язані з вивченням глибинних психоментальних і пізнавальних механізмів функціонування мови, у низці яких особливу увагу науковців привертає когнітивна лінгвістика. Концепти як операційні одиниці цієї науки нині досліджують у декількох напрямках, а саме психолінгвістичному, логіко-семантичному, лінгвокогнітивному, лінгвокультурологічному. Специфіка вербалізації концептів, їхня функційна домінанта завжди залежать від характерології відповідних дискурсів – наукового, художнього, педагогічного та ін., де особливої ваги набуває політичний дискурс, який у сучасній Україні став центром не лише соціальної, а й пильної наукової уваги. Під час вивчення когнітивної структури концепту необхідне застосування комплексного підходу. Такий підхід поєднує принципи теорії фреймового аналізу і польової організації елементів концепту у вигляді ядрових і периферійних площин. Основними етапами конструювання фреймово-польової моделі є виявлення аспектів аналізованих концептів за допомогою аналізу словникових дефініцій, потім – аналіз семантичних множників, контекстуально-інтерпретаційний аналіз прикладів мовної вербалізації лек-